

Het Afrikahuis wacht op een plan

Het Afrikahuis, gebouwd als kerk door de Amsterdamse architect Joop van Stigt, wordt al jaren wordt gegijzeld door procedures en processen. Nu het beschermd is als monument, laat de eigenaar het langzaamaan vervallen.

Dylan van Eijkeren

M

Noem het de Sint-Willibrorduskerk, de Hoeksteen of het Afrikahuis; het gebouw aan de Van Ostadestraat in de Nieuwe Pijp is niet bij iedereen geliefd. Omdat het aan de buitenkant een nogal gesloten, brutalistische indruk maakt, omdat het al tijden in verval is, maar vooral omdat mensen de lumineuze binnenkant niet kennen.

Het gemeentelijk monument, een ontwerp van Amsterdammer Joop van Stigt (1934-2001), is dringend toe aan een nieuwe roeping, een functie of idee dat het in oude luister herstelt en voor burens en overige stadgenoten tot leven wekt. De zoon van Van Stigt, herbestemmingsarchitect André van Stigt (68), maakt zich ernstig zorgen om de staat en de toekomst van het gebouw: "Ik ben van de haalbaarheid hoor, maar als erfgenaam van de ontwerper moet ik het erfgoed van mijn vader beschermen, ook door mee te denken."

→ **Het Afrikahuis, het eerste Amsterdamse project van Joop Van Stigt als zelfstandig architect, moest een ontmoetingsplek midden in De Pijp worden.** FOTO'S DINGENA MOL

Tempel

Evenals het Afrikahuis is de voormalige Theosofische Tempel, een paar straten verderop, een vreemde eend tussen de veelal eenvormige woningbouw in de Nieuwe Pijp. Het betreft een rijksmonument uit 1926 aan de Tolstraat, ontworpen door architecten Brinkman en Van der Vlugt, bekend van de Van Nellefabriek en Stadion Feijenoord ('De Kuip'). Het gebouw heet tegenwoordig Tempel, 'een plek voor cultuur, creativiteit, samenkomst en experiment.' Multifunctioneel is daar dus wel geslaagd. Mocht u een kijkje nemen bij het Afrikahuis, dan kunt u zich verpozen op het aardige Tolbarterras van Cinetol, pal naast het voormalige theosofenhuis.

→ **Norman Vervat van Heemschut: 'Die kerkzaal is prachtig, dat is de essentie, die wil je in elk geval behouden.'** FOTO ARCAM CENTRUM VOOR ARCHITECTUUR

van de parochie San Nicolas. Dat runt er 'een gastvrij inloophuis voor Spaanstalige inwoners van Amsterdam,' waar in 'begeleiding, advies, taalcursussen en praktische ondersteuning' wordt voorzien.

Dystopische saus

Maakte het gebouw ook in florissanter tijden een gesloten indruk, thans is daar door hekwerken, plastic Actiontassen achter de ramen, triplex dat slordig voor kapotte ruiten is geplaatst en klaarblijkelijk ontvreemde boodschappenkarretjes een dystopische saus overheen gegoten. De passant kan niet anders dan denken dat de eigenaar het slechtste voorheeft met het gebouw.

"De conditie is heel slecht, ja," antwoordt Norman Vervat (41) van erfgoedbeschermer Heemschut op de vraag of die indruk juist is. "We hebben een handhavingsverzoek gedaan bij de gemeente, want als eigenaar heb je in het geval van een monument een instandhoudingsplicht, je mag het gebouw niet in gevaar brengen. Daarop is er een aanschrijving gekomen, waar de eigenaar weer bezwaar tegen heeft aangetekend. Inmiddels staat dat gebouw te verloederen, zitten balkons los en slaat betonrot toe. We praten nu met het stadsdeel, want we weten: Van Stigt, die zit klaar met een mooi plan."

André van Stigt begrijpt dat er een aantal woningen in het gebouw zal moeten komen. Hij wil zijn verhaal 'niet te technisch maken,' maar gedurende zijn vurige betoog ontglipt hem toch even deze boude onthulling: "De gerberliggers moeten zichtbaar blijven." Een gerberligger is een doorgaande balk die rust op minimaal vier steunpunten.

Het bisdom zette in op sloop van de ontheiligde kerk, om in De Pijp hoogbouw neer te zetten

Het is het jaar des Heren 1968 als de parochianen van Sint-Willibrordus buiten de Veste een nieuw onderkomen krijgen, hun grote, oude kerk op de hoek van de Ceintuurbaan met de Amstel wordt vervuuld voor een kleinere (maar bepaald niet kleine) moderne kerk met zalen voor andere gebruikers dan louter katholieken – het wordt een gebouw met veel licht, lucht en ruimte.

De gevraagde architect Joop van Stigt ontwerpt in die tijd structuralistisch: een bouwstijl die het materiaal en de constructie zichtbaar laat. Het is een van de eerste grote eigen projecten van Van Stigt nadat hij succesvol was met het Burgerweeshuis.

Moskee in het souterrain

Je zal het altijd zien: tegen de tijd dat de kerk gereedkomt, is de ontkerkelijking in volle gang. Amper vijf jaar na de opening, in 1973, besluit het bisdom de kerk af te stoten en begint een vreemd, langzaam proces van halve en hele leegstand, verwaarlozing, juridische procedures – en de aanwijzing als gemeentelijk monument. Later in de jaren zeventig wordt het souterrain gebruikt als moskee door een Marokkaanse gemeenschap, die in 1980 vertrekt.

Van 1993 tot 2008 is het gebouw nog als kerk in gebruik de Sociëteit voor Afrikaanse Missiën (de All Saints' Church, 'een thuis voor Afrikanen in de diaspora' volgens de website; dezer dagen komen de voornamelijk katholieke parochianen samen in de Bijlmer) en krijgt de naam Afrikahuis. Sinds 2021 staat het goeddeels leeg; wel heeft zich in het gebouw Casa Migrante gevestigd, een stichting

Dat is meteen ook de crux: Van Stigt snapt best dat de woningen er moeten komen, maar wil dat de grote ruimtes – die met de gerberliggers – behouden blijven: "De constructie is ook niet berekend op woningen in de kerkruimte, maar belangrijker nog: ik wil niet dat de ruimtelijke structuur wordt geschaad." Norman Vervat: "Die kerkzaal is prachtig, dat is de essentie, die wil je in elk geval behouden."

Wat zou ter plekke wel passend zijn? Van Stigt heeft de tekeningen al klaar; dertig woningen passen erin. Het Afrikahuis had overigens altijd al woningen: er woonden een pastoor, een koster, een conciërge en een twaalfal nonnen.

In Van Stigts plan blijven de grote ruimtes, waaronder de monumentale kerkzaal, beschikbaar voor "verschillende gebruiksfuncties, zoals ook in de Posthoornkerk en de Vondelkerk, met cultuur, ruimte voor bedrijfjes, en collectieve voorzieningen – want het Afrikahuis heeft ook een heel mooie, ruime binnentuin. Dan moeten we wel een eigenaar vinden die ervaring heeft met de exploitatie van dit soort gebouwen."

Vervat: "Het totaalbeeld van de buurt zou er enorm van opknappen, kijk naar bijvoorbeeld de door Van Stigt genoemde kerken, maar ook naar De Hallen in West." Omringende scholen en omwonenden zouden waarschijnlijk ook geen bezwaar hebben tegen een wat florissanter buurpand.

Wat Van Stigt graag wil, verklaart hij, is "een vitale coalitie vormen met de gemeente om dit soort gebouwen voor de stad te behouden."

Water bij de wijn

Het bisdom Haarlem-Amsterdam zette in op sloop van de ontheiligde kerk, om op die plek in De Pijp, waar grond kostbaar is, vervolgens hoogbouw met woningen neer te kunnen laten zetten – dat brengt het meeste geld op. Nu het gebouw een monument is, kan dat vooralsnog niet meer, want een sloopvergunning geeft de gemeente niet snel af voor een beschermd pand. Toch lijkt het onderste uit de kan nog steeds het idee.

Als de eigenaar geld wil zien zonder mee te denken, ontstaat een probleem: zelfs een organisatie als Stadsherstel, die bijna achthonderd panden in en om Amsterdam bezit, kan haar renovatie- en herbestemmingswerk alleen doen als de eigenaren van panden water bij de wijn doen.

Vervat van Heemschut: "Gebeurt er nog tien jaar niets met het Afrikahuis, tja, dan weet je het niet. Het bisdom zou toch ook moeten beseffen dat de gemeente voor een goed plan sneller een vergunning zal afgeven dan voor een slecht idee."

Bij het bisdom Haarlem-Amsterdam was op de afdeling Bouwzaken niemand bereikbaar voor commentaar.